

## ”הזכות למות והחובה למות”

העיסוק במוות הוא עיסוק שמלווה אותנו לאורך כל החיים. בעוד שהתרחשות המוות ודאית עבורנו, מועדו אינו ידוע, וכל אדם רואה את מותו באופנים שונים. ניתן להניח כי רוב האנשים היו רוצים לחסוך בכאב ובסבל לפני מותם, לחסוך איבוד יכולות מחשבתיות וגופניות, להיות מוקפים בבני משפחתם ולמות בכבוד. יחד עם זאת, מוות בכבוד הוא מושג סובייקטיבי וניתן למצוא מגוון של דעות בניסיונם של אנשים להגדיר מהו מוות בכבוד עבורם.

לעיתים קרובות, עבור אנשים, שחלו במחלות סופניות, העיסוק במוות וההמתנה לו מתמשכים (לעיתים קרובות) בליווי סבל, כאב ותסכול. אנשים אלה לעיתים קרובות מבקשים עזרה בקיצור תקופה קשה זו. הנושא של המתת חסד מעלה את השאלה האם מותר לקצר את חייו של חולה סופני, שייסוריו רבים. המתת החסד נוגעת באחריות ציבורית, במוסר דתי, (וגם מי שמגדיר עצמו כחילוני או אתאיסט (אדם משולל אמונה ודת) יהיו לו עכבות מבחינה אתית ומוסרית, וכן נוגעת במערכת המשפט ובאתיקה הרפואית.

עצם המושג 'המתת חסד' מעלה שאלה – למי ניתן החסד? התשובה המקובלת היא 'לחולה', אולם האם כך המצב? שאלה נוספת מתעוררת לעוסקים בנושא זה, היא האם החסד לא ניתן בעצם למשפחתו וקרוביו של האדם החולה – שנחסכת מהם תקופה ארוכה של סיעוד וטיפול בקרובם הגוסס. כי יתכן גם, שהמשפחה רוצה "להיפטר" מהסבא העשיר כדי לזכות בירושה טרם זמנה... ואם הוא לא עשיר, אולי מסיבות אחרות, פליליות, נקמניות, ומי יודע מה עוד?)

תומכי המתות החסד גורסים כי כאשר חולה סופני מגיע להחלטה שאין עוד טעם לחייו, הוא יוכל להחליט לסיימם. לדעתם, הפוסק היחידי הוא האדם המתזיק בחיים אלה. בהגדרת המושג 'העדר טעם לחיים' יש בעייתיות כיוון שניתן להוסיף עוד ועוד אנשים להגדרה זו – אנשים במצב צמח, מפגרים ולוקים בשכלם. יהיה קשה לשרטט גבול ברור המגדיר משמעות לחיים. מנגד, המתנגדים להמתות חסד טוענים כי ערך החיים הוא קדוש ואין לאדם זכות לקבוע את מועד פטירתו. מרבית הדתות המונותאיסטיות (אמונה באל אחד – והיהדות בכללן) מצדדות בעמדה, שאדם לא רק צריך להימנע מפגיעה עצמית, אלא אף חייב בהצלת עצמו.

זוהי עמדה שיכולה לעלות מתוך האמונה שרק בידי האל הרשות לתת ולקחת חיים, ומתן רשות זו לחולה הסופני או לרופא המסייע, היא פגיעה בערכי אדם בסיסיים. ההשלכות המוסריות, בשל כך, הן שהמתת חסד היא מעשה התאבדות של החולה ומעשה של המתה מצד הרופא. כלומר; אם לאדם עצמו אין זכות לפגוע בגופו ובנפשו, והוא חייב בהצלת עצמו, קל-וחומר, לאיש אחר זולתו. ואין זה משנה מהי תפיסת העולם של החולה, דתית או חילונית. חשובה העמדה הערכית-פילוסופית; האם יש לאדם החובה להציל את נפשו ולא לפגוע בעצמו, בכל מצב ובכל תנאי?

ובכלל מה יחסינו למתאבדים? ומנגד, אם לאדם שמורה הזכות, על גופו ונפשו, לעשות בהם ככל העולה על רוחו, באיזו עילה יכול מישוהו אחר "לאמץ" זכות בלעדית זו, שניתנת רק לאדם עצמו? הטענה, שזו ניתנה בהרשאה ובהסכמה של החולה אינה תופסת, כי הרי אין מדובר כאן בעניין של ערכאות, בנקאיות, או עסקיות וכו', אלא בעיקרון עליון מכל העליונים, בחיי-אדם.

כדי שנבין את הנושא אביא את הדברים עד אבסורדום: אדם נפל לתוך בור צר ועמוק, 20 מטר עומקו, וקשה ופשוט אין דרך להצילו, כי האדמה מסביב בוצית, סלעית וכדומה. וכבר היו דברים מעולם - והאדם מבקש, מתחנן, מרשה ומסכים, ודורש בתוקף מחברו, לירות בו ולהמיתו ולעשות עמו חסד. מה אז? איך היינו מתייחסים למקרה כזה? או האם החולה הסופני שמבקש את נפשו למות, ומתחנן שימיתוהו, איך היה הוא עצמו מתייחס למקרה? האם הוא היה מעז לעשות את ה"חסד" הזה? אם נאמר שזכותו של האדם על גופו ונפשו היא מוחלטת, ולמרות שאפסו כל סיכויי להציל את השוקע בבור, והוא סובל ומתקשה לנשום, והוא בטח ימות, כך או כך, האם לא ננסה להמשיך ונסות להצילו? מדוע שונה מקרה זה ממקרהו של החולה הסופני?

הרפואה מתנגדת ברובה לביצוע המתות חסד ('אותנזיה' - בשפה הרפואית) מתוך האפשרות של טעות באבחנה, שינוי פתאומי במצב החולה או גילוי חידושים באפשרויות הריפוי. הבעייתיות בתפקידו של הרופא נוגעת להגדרת חובתו. מתוקף שבועת הרופאים ('שבועת היפוקראטס') ומתוקף ההסכם בינו לבין החולה, מחויב הרופא למתן עזרה רפואית לחולה. השאלה הנשאלת כאן היא האם ההגדרה של עזרה רפואית כוללת גם סיוע בפועל לאדם המבקש לסיים את חייו ('אותנזיה אקטיבית') וכמו כן, אי הארכה מלאכותית של חיי החולה ('אותנזיה פסיבית').

ניתן לראות את המתת החסד כעזרה רפואית. השאלה היא האם אין אנו לא "מכבסים" את לשוננו בעצם השימוש בביטוי "עזרה רפואית" ונזכרים בלשונו של ג'ורג' אוראוול ברומאן הידוע שלו – "1984" היפוך הלשון. מהמתה והריגה זה הפך להיות "עזרה-רפואית"... ר"ל. האם בזה אין אנו מנסים לייפות את המעשה כדי שזה ייראה יותר יפה ומוסרי? "עזרה רפואית" זו ניתנת לחולה, כיוון שבשונה משאר האנשים, לרופא יש כלים לביצוע המתה (והחייאה) ולכן טבעי הדבר שחולה המבקש לסיים את חייו יפנה אל רופא. מאידך, ניתן לראות את ביצוע המתת החסד כאקט המנוגד לעזרה רפואית – כאקט של פגיעה.

לדעתי השאלה תהיה תמיד עומדת ותלויה ולעולם לא נגיע לעומק ההבנה עד כמה מוגבלת יכולתנו לשפוט ולהעריך את מה שלא ניתן לאדם: הזכות או החובה ליצור חיים או לקחת חיים. אם בידינו הזכות והיכולת ליצור חיים על ידי פריה ורביה, האם זכותנו גם לקחת חיים? ומי המוסמך לכך? כי הרי גם הרופא הוא רק אדם, בעל ריגושויות כאלה ואחרים, בעל ערכים ונורמות מוסריות ועכבות אנושיות ממניעים שונים ומגוונים, מרקעי תרבות ונורמות חברתיות נבדלים זה מזה. ומהי המסקנה? – לא אדע!

לאור הצלחת הרפואה המודרנית בהארכת החיים, הסתירה בין השאיפה לשמור על החיים לבין השאיפה לשמור על איכות החיים מחריפה. אל מול מחלות סופניות כאיידס וסרטן, ואל מול מצבים קיצוניים נוספים שבהם המתת חסד נתפסת כמוצא מכובד ולגיטימי, הקולות הנשמעים בעד מיתה בכבוד מתקרבים יותר לקונצנזוס מאשר בעבר, והאפשרות של סיום חיים מבחירה מתקרבת להיות נורמה.

הבעייתיות והדו-ערכיות שביחס החברה להמתות חסד הגדירו גם את יחסי האישי לנושא. אם כי ברמה עקרונית אני מאמין בזכותו של האדם על גופו ועל חייו, ולפיכך "תומך טבעי" בזכות להמתת חסד, אני מודע גם לבעיות האתיות הסבוכות שעולות כשנוגעים בנושא רגיש זה.

אני טרם יישבתי בקרבי את הרעיונות המושכים לכאן ולכאן, ולכן בחרתי בפתרון ה"קל": אני תומך בהקמה של ועדות אתיות-רפואיות בכל בית חולים, שיחליטו לגבי כל מקרה לגופו. כך תהיה התחשבות בסבלם של החולים הסופניים, ומאידך לא תהיה חקיקה גורפת (כמו בהולנד) המערערת במידה מסוימת את ערך חיי האדם.

כולי תקווה שכשנתבגר כחברה (ישראלית) וכתרבות (אנושית) נהיה מוכנים יותר להחליט לגבי שאלה זו; שאלה שהיא מעבר לנושא של מקום החולה בחברה, ונוגעת בעצב החשוף של מקום המוות בחברה.

### הערות המורה:

ההערות שלי בגוף החיבור באו לחדד את הדילמות שעולות מן הנושא הכבד והרציני הזה, כדי להמחיש את הבעייתיות ואת האמביוולנטיות המלוות נושא זה, מלבד כמובן, הערות שוליים שאינן מן נושא החיבור.

אכן עשית לעצמך חיים קלים, יחסית, ע"י בחירה בפתרון "קל" כדברך, עמדתך בהקמת ועדות אתיות-רפואיות בכל בי"ח. וכי במה ידונו ועדות-רפואיות אלו? האם הם ידונו בשאלה; מדוע חיכה האדם החולה עד שהגיע למצב סופני ובלתי מתפקד, ולא התאבד בעצמו מיד עם היוודע לו מצבו הרפואי? שהוא סופני ו"בלתי ניתן להצילו"... ( כמקרהו של האדם שנפל לבור! ) והרי כדברך אתה ממש, אין נסים פורמולוגיים-רפואיים המתרחשים מהיום למחר, שפתאום נמצאה תרופה חדשה למחלה הסופנית. אם הוא חיכה עד למצב זה, כנראה שציפה וקיווה להצלה רפואית כלשהי, משמע רצה לחיות! ואם רצה לחיות באיזו "זכות" הוא מטיל על זולתו את הדילמה ואת האחריות הכבדה הזו להמיתו עכשו, את מה שלא הירשה לעצמו לפני-כן? כעת, הוא מסכים ומרשה להמיתו? (תכס גדול... להווייתי זו עמדה לא מוסרית).

לדעתי, אין לאדם שום "פריבלגיה" להעמיד את זולתו במצב מוסרי קשה כל-כך, ואחריות כבדה וקורעת לב ונפש כל-כך, את מה שהוא עצמו לא הירשה לעצמו. רק לחשוב אלו סיוטים וחיבוטי-נפש, עגמה ויסורי מצפון יכולים להיות לאדם שהרג והמית מישהו, גם אם זה נעשה בהסכמה ובהרשאה ואפילו באופן חוקי, אם יוחק חוק שכזה.

על ההערות, העמדות הבלתי שלמות, שלא נתת עליהן מספיק את הדעת, ציונך הוא - 95